

ניסן, תשע"ט
אפריל, 2019

בס"ד

לימודי היסטוריה בחמ"ד

מחונן פדגוגי

שאלון 29281

מועד חורף תשע"ט

קישור לשאלון – יש לחוץ

קישור לנספחים – יש לחוץ

לשימוש פנימי בלבד.

המסמך לא עבר עריכה לשונית

מחון פדגוגי- מועד חורף תשע"ט

שאלון 29281

מבנה המחון הפדגוגי:

- א. הצגת השאלה כפי שהופיעה בבחינת הברות
- ב. הצגת מטלות השאלה
- ג. מה נדרש מן התלמיד (ידע ומיומנויות)
- ג. הצגת התשובות האפשריות
- ד. סעיף "לתשומת לב" - פרוט הקשיים שהתגלו בתשובות תלמידים
- ה. המלצות למורה - המלצות כיצד לתרגל חומר ומבנה שאלות עם התלמידים

הלמידה מתוך המחון ככלי-עבודה צריכה להתייחס למספר מישורים:

- *שימוש נכון במילות ההוראה- פיצוח נכון של השאלה
- *שליטה בציר הזמן והמקום המופיעים בשאלות הבחינה
- *התמודדות עם מספר מטלות/חלקים בשאלה והקשר ביניהם
- *התמודדות עם שאלות שונות לנושא זהה
- *דיוק בתוכן התשובה בהתאם לתוכן השאלה
- *הנחלת מיומנויות מתחום הדעת לתלמידים

חשוב להזכיר כי כתיבת 'מחון-תשובות' על ידי המורה כחלק מתהליך חיבור בחינה, לפני שהיא מתקיימת בכיתה, מהווה חלק בלתי נפרד מהרגלי עבודה ונורמות מקצועיות שמומלץ לאמץ במהלך כל השנה. מומלץ לתת לתלמידים את המחון בזמן חלוקת המבחנים הבדוקים ככלי לשיפור הלמידה עבורם.

מטרות 'מחון תשובות' הן:

1. לסייע בידי המורים לבדוק אם השאלות בבחינה ברורות דיו, ואם כוונת השאלה הושגה.
2. אמצעי יעיל להגברת מהימנות ההערכה.
3. מאפשר הערכה אחידה לכל בחינות התלמידים.
4. מאפשר לתלמידים לבחון את תשובותיהם מול המחון וללמוד מהצלחות ומטעויות.

שימו לב !

חשוב להבהיר לתלמידים, כבר בשלבים הראשונים של הלימוד, את משמעות מילות ההוראה השונות הנהוגות במבחנים, וכמובן לתרגל אותן.
חשוב לקבוע ניקוד פנימי בשאלות, בהתאם למטלות/ לחלקי השאלה.

תזכורת - פירוש מילות ההוראה המקובלות:

- **"ציין"** - על התלמיד לכתוב במילה או במספר מצומצם של מילים על הנושא/המושג עליו נשאל בלי לפרט.
- **"הצג"** - על התלמיד לפרט בקצרה את הידוע לו על הנושא/המושג על פי הנלמד בכיתה או על פי הקטע.
כתיבת פרטי התוכן של פעולה או של אירוע לפי הנדרש. אין צורך להסביר.
לעיתים השימוש בהוראה זו ילווה בציון כמותי של הרכיבים הנדרשים בשאלה. הכימות הוא ציון מספר הרכיבים הנדרשים לתשובה מלאה והוא מבהיר לתלמיד את הנדרש ממנו וכן מנחה את המורה בזמן הערכת התשובה.
- **"הסבר"** - על התלמיד לכתוב את הידוע לו על הנושא תוך ביאור או פירוש הנושא ותוך ניתוח הפעולה, האירוע והשלכותיו. במקרים רבים יש ב"הסבר" הבהרת קשר בין מושגים.
- **"השווה"** - על התלמיד לבדוק את הדומה והשונה בין שני פריטים או יותר על פי קריטריונים (תבחינים) ולהסיק מסקנות מן ההשוואה.
- **"נמק"** - על התלמיד לבסס דעה או טענה המוצגות בשאלה על סמך עובדות, ציטוטים, נתונים היסטוריים, דוגמאות ועוד.
- **"הדגם"** - על התלמיד להביא דוגמה לביסוס או להבהרה.

חשוב להזכיר ש...

- התשובה במחווך מכילה רק את גרעין התשובה, ואין לראות בה תשובה מלאה. התשובה מאזכרת את הכיוונים האפשריים ויתכן מצב שיש תשובות נוספות שאינן במחווך. תשובה כזו תיבדק בספרים ובמקורות מוסמכים כדי לקבלה כתשובה נכונה או כנכונה חלקית. תשובה מלאה היא תשובה שמרחיבה את הרכיבים השונים, מציגה, מסבירה ומקשרת לפריט הנשאל בשאלה, לאירוע או לטקסט בהתאם לנדרש בשאלה.
- התשובות המנוסחות על ידי התלמיד יכולות להיות מנוסחות בדרכים שונות, גם באופן השונה מהנוסח המופיע במחווך. דבר זה אינו פוסל את התשובה אם היא מכילה את כל המטלות הנדרשות בשאלה ותוכנה נכון.
- בתשובה שבה נדרשים כמה רכיבים, אם תלמיד ענה רק על חלק מהם הוא יקבל ציון חלקי בהתאם לטיב התשובה.
- בשאלות שבהן יש כמה מטלות - יש לשים לב אם התלמיד נדרש לקשר בין המטלות מבחינת תוכן. בשאלות אלה התלמיד יידרש למבנה תשובה שציג את המטלות ויסביר את הקשר ביניהן.

● שאלות בעלות שני חלקים שבהן התשובה לחלק השני נובעת מן התשובה לחלק הראשון הן שאלות משורשרות. במקרה זה אם התשובה בחלק הראשון אינה נכונה, לא ניתן יהיה לקבל את התשובה בחלק השני.

● בשאלות טקסט חזותי יש לשים לב:

- א. שפעמים רבות התלמיד נדרש לזהות את המסר / הרעיון המרכזי של הטקסט החזותי ולבסס אותו על רכיבים מהטקסט.
- ב. שהתלמיד נדרש לקשר בין הרכיב שבתמונה למסקנה שהסיק ממנה. למשל: אני רואה בתמונה ש...ואני לומד מכך ש...

● בשאלות על קטע מקור מילולי יש לשים לב אם התלמיד נדרש לענות ולהסביר בלשונו או להתבסס על הנאמר בקטע ולצטט ממנו.

● בשאלות על טקסט מילולי או חזותי לעתים התלמיד נדרש לקשר את המקור לחומר שנלמד בכיתה, ולא להסתפק בידע מניתוח המקור.

● יש שאלות המתחממות בזמן ובמקום ויש לדרוש מהתלמיד להתייחס לזמן והמקום שנדרשו בשאלה, וכן להשתמש במושגים המתאימים להם.

● יש להרגיל את התלמידים לבדוק כמה מטלות יש בשאלה ולסמן אותם על מנת לא לשכוח לענות על כולן.

● מחברות הבגרות הנבדקות הן מחברות סרוקות. יש להנחות את התלמידים להקפיד על רווחים, לכתוב בעט חזק, להקפיד על כתב גדול ומרווח וכן לשמור על שוליים בצדי העמודים וכן בראש העמוד ובתחתיתו.

● אנו ממליצים להרגיל את התלמידים להשתמש בטייטה לפני כתיבת התשובה, על מנת שהתלמיד יבנה את תשובתו בצורה המקיפה והמסודרת ביותר שבה יבואו לידי ביטוי ידיעותיו. על העמוד [הימני] שמשמש כטייטה יש למתוח קו אלכסוני.

שימו לב!

-יש ללמד מתוך ספרי הלימוד המאושרים בלבד. כל המלמד או מפנה את תלמידיו ללמוד מתוך מיקודיות עלול לסכן את הצלחת תלמידיו. אנו נתקלים בלא מעט מקרים שבהם יש אי דיוקים במיקודיות (שלא עברו כל בקרה אקדמית ופדגוגית).

-בתכנית הלימודים יש מספר מונחים. מעמדו של מונח הוא כשל כל נושא אחר הנלמד בתכנית הלימודים וכל סוג שאלה יכול להישאל עליו. חשוב לשים לב שאין מדובר במושגים כפי שהיו בעולם הישן בשאלונים הישנים.

תודה גדולה לצוות הכתיבה – המדריכות נאוה פריד, ליזה וסרמן-סלוצקי, מלכי איזנבך, אסתר קליין ורחלי שיינר.

בהצלחה רבה

נאיה

פרק ראשון

1. הוגי הנאורות הציגו השקפת עולם שונה מזו שהייתה מקובלת עד המאה ה־18, וקראו לעריכת שינויים מקיפים בחברה.
- ציין** רעיון אחד של הוגי הנאורות, **והסבר** כיצד הוא מבטא שינוי בסדרי החברה או השלטון לעומת מה שהיה מקובל עד המאה ה־18.
- הצג** את ההשפעה של אחד מרעיונות הנאורות על ארצות הברית בימי המהפכה האמריקנית או על צרפת בימי המהפכה הצרפתית.

מטלות השאלה

1. ציון רעיון אחד של נאורות.
2. הסבר כיצד רעיון זה שינה את סדרי החיים לעומת מה שהיה מקובל בעולם שלפני הנאורות.
3. הצגת השפעת רעיון נאורות אחד על המהפכה האמריקאית או המהפכה הצרפתית.

מה נדרש מן התלמיד?

ידע

רעיונות הנאורות, מאפייני הנאורות, מצב החברה באירופה במאה ה-18, המהפכה האמריקאית, המהפכה הצרפתית.

מושגים:

השקפת עולם, שינוי, השפעה, מהפכה.

מיומנויות:

1. שימוש נכון בפתיח לשאלה: בשאלה שיש בה פתיח- חשוב ללמד את התלמידים לקרוא אותו ולשאוב ממנו מידע, זהו חלק חשוב בפיצוח נכון של שאלה. בשאלה זו הפתיח אומר 'כי הוגי הנאורות הציגו השקפת עולם שונה מזו שהייתה מקובלת במאה ה-18, וציפו גם לשינוי מעשי.
 2. הסבר השינוי: על התלמיד להציג רעיון חדש ולהסביר את השינוי לעומת המקובל קודם.
- הסבר שינוי יכלול תמיד: מה היה קודם ומה השתנה.**

תשובות אפשריות לשאלה :

ציין רעיון של הוגי הנאורות והסבר כיצד הוא מבטא שינוי בסדרי החברה בו בשלטון, לעומת מה שהיה מקובל עד המאה ה-18.

ציון הרעיון	הסבר כיצד הוא מבטא שינוי בסדרי החברה או השלטון	מה שהיה מקובל עד המאה ה-18
כבוד האדם/ הערך העצמי של האדם/ מרכזיות אדם אחראי לגורלו	לראשונה האדם נתפס כאחראי לגורלו (ללא קשר למוצאו/תפקידו)	האדם היה כפוף לסמכות אבי המשפחה/השליט/האצולה/כוהני הדת
שוויון	כל בני האדם בעלי ערך שווה/ לכל בני האדם זכויות שוות	המעמד / הזכויות, נקבע בהתאם לייחוס / להשתייכות למסד הכנסייתי
שוויון האישה	יש להעניק לנשים זכויות שוות / הנשים יכולות לתרום לחברה בפעילותן הציבורית / יש להעניק זכות בחירה לנשים	מעמד האישה היה נחות בהשוואה לגבר / הנשים נתפסו כיצור רגשני / לא תבוני / אפליה בירושה / לא זכו לחינוך ברמה הגבוהה / נשללו זכויותיהן הפוליטיות / הבית נתפס כמקומן הטבעי
זכויות טבעיות לכל בני האדם / המדינה כמשרתת את האזרחים / הזכות לחיים / חירות / קניין / אושר / האמנה החברתית	השלטון חייב להגן על הזכויות הטבעיות / אין רשות לפגוע בזכויות הטבעיות / כדי למנוע פגיעה בזכויות הטבעיות מעניקים בני-האדם זכויות מוגבלות לממשלה / במקרה שהשלטון פוגע בזכויות הטבעיות, מאבד הממשל את הלגיטימיות שלו	השליט יכול לפגוע בבני האדם האופן שרירותי / טובתו האישית של המלך נתפסה כטובת הממלכה
הפרדת רשויות	הפרדה בין הרשות השופטת, המחוקקת והמבצעת כדי למנוע ריכוז כוח גדול מידי בידי גורם יחיד	טובת המלך נתפסה כטובת הממלכה

אינדיבידואליזם	התייחסות לאדם כפרט העומד בפני עצמו	האדם נתפס כחלק ממכלול משפחתי/חברתי/דתי/לאומי
רציונליזם	התייחסות אל האדם כמי מסוגל לקבל החלטות באופן תבוני	אמונה עיוורת בממסד ללא כל ביקורת
השכלה/ידע/קידמה	כל שדרות החברה זוכים לידע / ההשכלה הכללית (ולא רק הדתית) נתפסת כמשהו שמקדם את החברה אנשים רבים החלו לגלות עניין בידע כללי ולא רק בהכשרה מקצועית יהודים שואפים להשכלה כללית / לימודי חול	כל הידע היה בידי מעמד מסוים הידע הנלמד היה פונקציונלי בלבד / דתי הדגש היה על לימודי קודש בלבד
השאיפה לאושר/קידמה	האמונה שהאנושות מתקדמת לקראת עתיד טוב יותר	האמינו שהאושר יהיה רק חלק מהעולם הבא / האמונה של אנשי הרנסאנס שתור הזהב של האנושות כבר היה בעבר
ספקנות/חילון	נטייה להטיל ספק במוסכמות	הממסד הכנסייתי היה חלק מהשלטון
סובלנות דתית	איש באמונתו יחיה	הממסד הכנסייתי היה חלק מהשלטון

(הר ברכה עמ' 28-30, 32-33 ; מט"ח, עמ' 29-34)

הצג את ההשפעה של אחד הרעיונות על ארצות הברית בימי המהפכה האמריקנית או על צרפת בימי המהפכה

הצרפתית:

ההשפעה -

ארצות הברית:

— הפרדת דת מהמדינה, בהשפעת רעיון הסובלנות הדתית.

מנהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 91911. טל' 02-5604119 פקס 02-5604120

כתובת אתר "שער הממשלה": <http://www.gov.il>

כתובת אתר המשרד: <http://www.education.gov.il>

--בהכרזת העצמאות של ארצות הברית מדובר על זכותם של כל בני האדם לכבוד, חירות ורדיפת אושר וזה מושפע מרעיונות של זכויות אדם/שוויון

— הנהגת משטר דמוקרטי ייצוגי, שבו נציגים נבחרים של הציבור הם מקבלי ההחלטות, בהשפעת רעיון האמנה החברתית / רעיון כבוד האדם / מרכזיות האדם / רעיון השוויון / רעיון הזכויות הטבעיות.

— הפרדת רשויות, שמרסנות זו את זו בהשפעת רעיון הפרדת הרשויות.

— התיקון הראשון לחוקה, שמסדיר את ערך הסובלנות הדתית / חופש הביטוי / חופש העיתונות / חופש ההתאחדות / חופש המחאה, בהשפעת רעיון כבוד האדם / מרכזיות האדם / רעיון הזכויות הטבעיות.

— עצם המהפכה / מרי בשלטון, בהשפעת רעיון הספקנות.

— עצם המהפכה / בהשפעת הרעיון שלכל אדם מגיעות זכויות פוליטיות/שוויון.

(הר ברכה עמ' 40-42; מט"ח עמ' 40-43)

צרפת:

— ניסוח הצהרת זכויות האדם והאזרח שכוללת סעיפים כדוגמת שוויון בין בני אדם / שמירה על הזכויות הטבעיות / ביטול המעמדות / האומה כמקור לריבונות / הזכויות הטבעיות / החוק כביטוי לרצון הכללי, בהשפעת רעיון כבוד האדם / רעיון מרכזיות האדם / רעיון שוויון האדם / הרעיון לפיו קיים "רצון הכללי" אינדיבידואליזם.

— מתן זכויות הצבעה למעמד השלישי, בהשפעת רעיון השוויון.

— נעשה ניסיון להביא לביטול הכנסיות / הפכו אותן להיכלי תבונה / הפרדת דת מהמדינה, בהשפעת רעיון התבונה / רעיון הרציונליזם.

— עצם רעיון המהפכה / מרי בשלטון, בהשפעת רעיון הספקנות/שוויון.

— הקמת האסיפה הלאומית בצרפת/ מתן הצבעה לבני כל המעמדות, בהשפעת רעיון האומה כמקור לריבונות. / אינדיבידואליזם/ מרכזיות האדם.

שימו לב

- * חלק מהתלמידים לא התייחסו לשינוי אלא רק מה קורה בנאורות.
- * חלק מהתלמידים דיברו בכלליות על הנאורות ולא ענו בהתייחס לכל חלק בשאלה.
- * כאשר מבקשים שינוי יש להתייחס אל - מה קרה קודם ומכאן ניתן לראות מה השינוי.
- * חלק מהתלמידים תארו את המהפכה האמריקאית או הצרפתית ולא קישרו לרעיון הנאורות.

המלצה למורה

1. לתרגל עם התלמידים פיצוח שאלות ולכתוב תשובה עפ"י סדר השאלה.
2. חשוב לתרגל עם התלמידים פיצוח נכון של השאלה, לדוגמא בסעיף הראשון של שאלה זו על התלמיד להתייחס לשלושה רכיבים:
 - * ציון הרעיון, הסבר כיצד הוא מבטא שינוי והצגה של המצב עד לשינוי.
 - * בחלקה השני של השאלה שני רכיבים: יש לציין את הרעיון ולהציג את ההשפעה.
3. ללמד את התלמידים תבנית- אם שואלים על שינוי, יש לענות מה היה עד עכשיו ומה קורה מעכשיו.
4. חשוב לתרגל עם התלמידים שאלות הסבר שדורשות רמת חשיבה גבוהה יותר.

5. חשוב ללמד את המהפכות בחיבור לרעיונות ועקרונות הנאורות.

2. הצג שתיים מן ההחלטות שהתקבלו בוועידת קטוביץ' (1884).

הצג כישלון אחד של תנועת "חיבת ציון".

הסבר מדוע למרות כישלון זה, תנועת "חיבת ציון" נחשבת לאבן דרך חשובה (שלב חשוב) בהתפתחות הלאומיות היהודית.

מטלות השאלה :

הצגת שתי החלטות שהתקבלו בוועידת קטוביץ'.

הצגת כישלון אחד של התנועה.

הסבר כיצד הצליחה תנועת חיבת ציון להיות שלב חשוב בהתפתחות התנועה הלאומית היהודית.

מה נדרש מן התלמיד?

ידע

תנועת חיבת ציון, ועידת קטוביץ', התנועה הלאומית היהודית.

מושגים:

אבן דרך, תנועה.

מיומנויות:

יכולת לראות אירוע היסטורי מזוויות שונות - הצלחה יחד עם כישלון.

הבנת המונח – 'אבן דרך' חשובה בהתפתחות..

תשובות אפשריות לשאלה:

הצג שתיים מן ההחלטות שהתקבלו בוועידת קטוביץ'

— השבת יהודים לעבודת אדמה בארץ-ישראל.

— עידוד עלייה לארץ ישראל.

— הארגון הכללי ייקרא על שם משה מונטיפיורי ("מעשה הצדקה למזכרת השר בארץ הקודש").

— מינוי פינסקר להנהגת התנועה.

— מינוי הרב מוהליבר ליו"ר של כבוד.

— כל אגודות חובבי ציון יהיו תחת הארגון הכללי (שבראשו יעמדו אנשים נבחרים).

— בחירת אנשים נכבדים שישתדלו לקבל רישיון / בקשת אישור לפעילות גלויה ברוסיה.

— האגודה תתמוך רק ביישובים קיימים הזקוקים לסיוע (כיון שהם הבסיס שכל עניין היישוב תלוי בו).

— תישלח משלחת לארץ-ישראל כדי לבדוק את התנאים בה / אילו מושבות זקוקות יותר לסיוע / האם אפשר

להתגבר על מכשולי השלטון העות'מאני ולנסות לשדלו להסיר את ההגבלות.

(הר ברכה, עמ' 269-267, 278 : מטח, עמ' 328-324)

הצג כישלון אחד של תנועת "חיבת ציון"

- לא גויס מספיק כסף לרכישת אדמות בארץ-ישראל / לתמיכה בעולים בארץ-ישראל.
- נוצר פער בין התמיכה בעלייה לארץ-ישראל ובין יישומה בפועל / רוב המהגרים היהודים העדיפו להגר לארצות הברית/ העלייה לארץ הייתה מצומצמת מבחינה מספרית.
- חילוקי דעות בין חילונים לדתיים העיבו על פעילות התנועה / שיתוף הפעולה בין דתיים לחילונים היה קצר מועד.
- התנועה לא הצליחה להעמיד בראשה מנהיג כריזמטי שיסחוף רבים.
- התנועה נותרה מצומצמת מבחינת מספרית.
- חוסר הצלחה לקבל היתר משלטונות רוסיה לפעילות בגלוי.
- חוסר הצלחה לקבל אישור מהשלטון העות'מאני.

הסבר מדוע למרות כישלון זה, תנועת "חיבת ציון" נחשבת לאבן דרך חשובה בהתפתחות הלאומית

- (כי) היא התנועה הלאומית היהודית הראשונה / קפיצת דרך מפעילות של יחידים לפעילות של תנועה.
 - (כי) התנועה השפיעה על התפתחות התנועה הציונית : הקונגרס הציוני הראשון בבאזל שאב את השראתו מוועידת קטוביץ' שבה נוסדה תנועת "חיבת ציון".
 - (כי) העליות לארץ-ישראל / ההתיישבות / המושבות הראשונות, היוו את התשתית להתפתחות היישוב.
 - (כי) "חיבת ציון" הובילה לעלייה לארץ-ישראל.
 - (כי) "חיבת ציון" הובילה להתבססות התנועה הציונית במזרח אירופה / הרגש הלאומי היהודי.
 - (כי) רבים מחברי "חיבת ציון" חיזקו את הזרם המעשי בציונות ("הציונות המעשית").
 - כי ארץ ישראל הפכה להיות היעד העיקרי של הלאומיות היהודית.
- (הר ברכה, עמ' 270-269, 276, 278 ; מט"ח, עמ' 324-328, 337)

שימו לב!

היו תלמידים שהתבלבלו בין ועידת קטוביץ' למבשרי הציונות ולתנועה הציונית והרצל.

המלצה למורה:

נושא 'התפתחות התנועה הציונית' מכיל בתוכו את מבשרי הציונות, חיבת ציון והתנועה הציונית . חשוב ללמד את הנושא בהקשר הרחב שלו. כאשר מסיימים את שלושת הנושאים חשוב לחזור ולתת מבט-על של שלושת הנושאים כדי לתת לתלמידים לראות את התפתחות הרעיון הציוני ולהבין את המורכבות של כל נושא.

3. במהלך המאה ה-19 והמאה ה-20 חלו שינויים במצבם של יהודים בארצות האסלאם — לעיתים לטובה ולעיתים לרעה — בעקבות תהליכים שונים שקרו בעולם.

הצג שינוי לטובה ושינוי לרעה שחל במצבם של יהודים בתקופה זו בארצות האסלאם שעליהן למדת (סך הכול — שני שינויים).

הסבר כיצד כל אחד מן השינויים שהצגת הושפע מאחד התהליכים האלה: התחזקות המעצמות האירופיות, חדירת רעיונות ההשכלה, התבססות הבית הלאומי בארץ-ישראל (סך הכול — שני הסברים).

מטלות השאלה:

1. הצגת שינוי לטובה שארע בארצות האסלאם.
2. הסבר כיצד אחד מהתהליכים המצוינים גרם לשינוי לטובה.
3. הצגת שינוי לרעה שארע בארצות האסלאם.
4. הסבר כיצד אחד מהתהליכים המצוינים גרם לשינוי לרעה.

מה נדרש מן התלמיד:

ידע:

המעמד המשפטי של היהודים בארצות האסלאם במאה ה-19 ובמאה ה-20, חדירת ההשכלה לארצות האסלאם, התפשטות המעצמות לארצות האסלאם, פקודת כרמיה, תנוימת, השפעת התבססות הבית הלאומי בארץ ישראל על ארצות האסלאם.

מושגים:

תהליך, שינוי (לרעה, לטובה), השפעה.

מיומנויות:

1. פיצוח נכון של פתיח לשאלה: הפתיח מספר לנו כי תהליכים שונים שהתרחשו בעולם הביאו לשינויים (טובים וגם רעים) בחיי היהודים בארצות האסלאם.
2. הצגת שינוי לרעה/ לטובה.
3. הצגת שינוי מחייבת הבנה של המצב קודם השינוי ולאחריו.
3. מציאת קשר בין השינוי לבין תהליך היסטורי.

תשובות אפשריות לשאלה :

<u>הצג שינוי שעברו היהודים</u>	<u>הסבר כיצד הוא הושפע מתהליכים בעולם</u>
<u>שינוי לטובה</u> — שחרור יהודים מעמד בני חסות / שיפור במעמד המשפטי (צפון אפריקה והמזה"ת) / קבלת אזרחות צרפתית (אלג'יר). <u>שינוי לרעה</u> — התחזקות האנטישמיות (אלג'יר) / ניסיונות למנוע מהיהודים לממש את זכויותיהם האזרחיות החדשות (צפון אפריקה / המזה"ת) / עלילת דמשק : <u>שינוי לטובה</u> — טנזימאט : השוואה הדרגתית של מעמד היהודים (והנוצרים) לזה של המוסלמים / אמנציפציה באימפריה העות'מאנית : <u>שינוי לרעה</u> — פגיעה במעמד המיעוטים הלאומיים (אימפריה עות'מאנית) <u>שינוי לרעה</u> — חוקי גזע במלחמת העולם השנייה (צפון אפריקה), ביטול האזרחות הצרפתית (אלג'יר), שילוח יהודים למחנות כפייה (לוב)	<u>התחזקות המעצמות האירופיות :</u> — צרפת כבשה את אלג'יר והרחיבה את האמנציפציה הצרפתית ליהודי אלג'יר (פקודת כרמיה) / צרפת כבשה מדינות בצפון אפריקה והמזה"ת ושחררה את היהודים ממעמד הדיימי — חדירת רעיונות אנטישמיים מאירופה למזה"ת / לארצות צפון אפריקה — האנטישמיות מתחזקת בגלל שהערבים מקנאים ביהודים על רקע קבלת זכויות של המעצמות האירופיות — שליטי האימפריה העות'מאנית ניסו לבלום את חדירת המעצמות האירופאיות באמצעות הפיכת האימפריה העות'מאנית למדינה מתקדמת על פי אמות מידה אירופאיות — שיתוף פעולה של המשטר האיטלקי / משטר וישי / עם המשטר הנאצי
<u>שינוי לרעה</u> — פילוג פנימי בחברה היהודית (בתימן) בין הדרדעים לעקשים : <u>שינוי לטובה</u> — הקמת בית ספר מודרני (בתימן) / חלוקת כיתות לפי גיל / הרחבת תחומי לימוד : <u>שינוי לטובה</u> — שיפור במעמד הכלכלי/חברתי, של היהודים / שיפור במעמד האישה (אלג'יר/צפון אפריקה/המזה"ת) : <u>שינוי לרעה</u> — תהליכי חילון/התבוללות (אלג'יר/צפון אפריקה/המזרח התיכון) :	<u>חדירת רעיונות ההשכלה :</u> — חדירת רעיונות ההשכלה לתימן, יחד עם ההשפעה של שיטת הרמב"ם הובילה להתנגדות מצד חלקים בחברה היהודית לימודי קבלה — חדירת רעיונות ההשכלה לתימן, יחד עם ההשפעה של שיטת הרמב"ם הובילה למסקנה שהמודרניזציה מתאימה למסורות תימניות קדומות — חדירת רעיונות ההשכלה האמצעות כ"ח, שעסקה בפעילות חינוכית / תרבותית. — לומדים לימודי חול על חשבון לימודי קדש.

הכנסת לימודי חול שגרם לזעזוע בקהילות	
שינוי לרעה —רדיפות נגד יהודי עירק (הפרהוד, 1941) /התערערות במצב של היהודים בארצות האסלאם. שינוי לטובה -עליה לארץ.	<u>התבססות הבית הלאומי בארץ ישראל:</u> —התבססות הבית הלאומי יחד עם מעורבותם של ערביי המזה"ת בסכסוך / השפעתו של המופתי חאגי' אמין אל חוסייני / רעיונות אנטישמים שחדרו בהשפעת הנאצים, הובילו לגילויי תוקפנות כלפי היהודים. —הקמת מדינת ישראל, יחד עם גילויי תוקפנות מצד מוסלמים / ערבים במדינות האסלאם.

(הר ברכה, עמ' 180, 211-212; מט"ח, עמ' 204-205, 206, 252, 253; השיבה לציון, עמ' 229).

שימו לב:

1. חלק מהתלמידים התקשו לחבר בין התופעות לבין השינוי.
2. חלק מהתלמידים רק הציג שינויים ולא חיבר בין השינוי לבין התופעה המבוקשת בשאלה.
3. חלק מהתלמידים התבלבלו בין רעיונות ההשכלה לתהליך האמנציפציה.
4. חשוב לקרוא את השאלה כטקסט.

המלצה למורה:

1. חשוב ללמד את נושא יהדות האסלאם במבט על, המראה את השינויים לאורך זמן עם הירידות והעליות שלו.
2. חשוב לתרגל עם התלמידים פיצוח שאלות שלא יחמיצו חלקי שאלה.
3. חשוב בהוראת הנושא להתייחס לתהליכים שנוצרים ולהשלכותיהם על חיי היהודים במקומות שונים. על מנת שהתלמידים יבינו את ההקשר הרחב של הנושא ויראו את הקשרים בין תופעות שונות.

4. ציין והצג שני מאפייני זהות של ערביי ארץ-ישראל בשלהי התקופה העות'מאנית (לפני מלחמת העולם הראשונה).

הסבר כיצד קביעת הגבולות החדשים של ארץ-ישראל אחרי מלחמת העולם הראשונה הובילה לשינוי בזהות של ערביי ארץ-ישראל.

מטלות השאלה:

1. ציון שני מאפייני זהות של ערביי ארץ ישראל לפני מלחמת העולם הראשונה.
2. הצגת שני מאפייני זהות של ערביי ארץ ישראל לפני מלחמת העולם הראשונה.
3. הסבר השינוי שנוצר בזהות ערביי ארץ ישראל בהשפעת הגבולות החדשים שנקבעו לארץ ישראל לאחר מלחמת העולם הראשונה.

מה נדרש מן התלמיד?

1. ידע

מאפייני זהות של ערביי ארץ ישראל בתקופות שונות, שינויים שנוצרו במזרח התיכון לאחר מלחמת העולם הראשונה, חלום סוריה הגדולה, הסכם סיקס פיקו, ועידת סן רמו, הצהרת בלפור.

מושגים:

מאפייני זהות, שלהי התקופה העות'מאנית.

מיומנויות:

1. הכרת המושג מאפייני זהות.

2. היכולת ליצור קשר בין שינוי פיזי בגבולות ארץ ישראל לבין שינוי שנוצר בזהות של בני אדם.

3. מיומנות ציר זמן- בשאלה נקודות זמן מודגשות: שלהי התקופה העות'מאנית, אחרי מלחמת העולם הראשונה.

תשובות אפשריות לשאלה:

ציין והצג מאפייני זהות של ערביי ארץ-ישראל בשלהי התקופה העות'מאנית

— זהות דתית: רוב ערביי ארץ-ישראל היו מוסלמים.

— זהות ערבית: מיעוט מערביי ארץ-ישראל (בעיקר הנוצרים) פיתח עוד לפני מלחמת העולם הראשונה תודעה ערבית מודרנית (ומתוך תודעה זו עלה הרצון להשתחרר מעול האימפריה העות'מאנית / להקים מדינה שהמשותף לה הוא הלאום הערבי / לא הדת המוסלמית).

— זהות משפחתית: משפחות ארץ-ישראליות עירוניות החזיקו בעמדות מפתח במערכות השלטוניות / כמשפיעים על הציבור.

— זהות חמולתית: קבוצת אנשים בעלי קרבה משפחתית בת כמה דורות.

— זהות שבטית: קבוצת אנשים וחמולות המיוחסים לאב קדמון משותף.

— זהות אזוּרית: ערבים תושבי ארץ-ישראל ראו את עצמם כחלק ממחוז דמשק / סוריה הגדולה / מחוז שכלל את סוריה, לבנון, ירדן וארץ-ישראל (פלשתינה).

— זהות עות'מאנית: ראו עצמם חלק מהאימפריה העות'מאנית.

(השיבה לציון, עמ' 136-138)

הסבר כיצד קביעת הגבולות החדשים של ארץ-ישראל אחרי מלחמת העולם הראשונה הובילה לשינוי בזהות של

ערביי ארץ-ישראל

— הסכם סייקס-פיקו לא התממש. וארץ-ישראל נהפכה ליחידה מנהלית אחת תחת המנדט הבריטי, וכך הוחלש הקשר ל"סוריה הגדולה".

— בעקבות הכישלון של הקמת הנסיכות של פייצל/ בעקבות הכישלון של הקמת "סוריה הגדולה", התחזקה הזהות הפרטיקולרית (מקומית) של ערביי ארץ-ישראל.

— בעקבות ועידת סן-רמו שחילקה את השליטה באזור סוריה וארץ-ישראל בין הבריטים ובין הצרפתים, ראו ערביי

ארץ-ישראל את עצמם כתושבי ישות אזורית נפרדת, היא ארץ ישראל/פלסטין, ולא כחלק מסוריה. —בעקבות החלטת ועידת סן-רמו שהמנדט הבריטי יוציא לפועל את הכרזת בלפור, ובעקבות התמוטטות ממשל פייצל בדמשק, התיאשו הערבים מרעיון האחדות הפאן-ערבית והחלו מרכזים את מאבקם הלאומי בציונים בארץ-ישראל. —בעקבות הספר הלבן הראשון שעיצב את גבולות המנדט הסופיים, הופרד עבר הירדן המזרחי מא"י (ב-1921) והפך לאמירות. הדבר הוביל לכך שהתגבשה זהות פרטיקולרית של ערביי עבר הירדן המערבי. (השיבה לציון, עמ' 135-144)

שימו לב :

תלמידים נדרשו לציין ולאחר מכן להציג מאפייני זהות. בפועל רבים רק ציינו ולא פירטו. התלמידים היו צריכים להבין שמדובר בשאלה על תקופה שלפני מלחמת העולם הראשונה, ולאחר מכן בשינוי שלאחריה. היו תלמידים שהתייחסו רק לאחת מן התקופות הללו. היו תלמידים שלא תמיד הבינו נכון את השאלה. בשאלה צריך היה להבין את ההשפעה של שינוי בגבולות על זהות. היו תלמידים שלא הבינו זאת וכתבו על השפעת העלייה של היהודים, או של הצהרת בלפור וההבטחה לבניית הבית הלאומי ליהודים על זהותם של ערביי א"י.

המלצה למורה :

1. חשוב ללמד את התלמידים לציין ולהציג, כלומר - לתת כותרות ולהמשיג את הידע.
 2. חשוב ללמד את הנושא על רצף של ציר זמן ולהדגיש את ההשפעות ואת השינויים.
 3. חשוב ללמד את התלמידים להסביר שינוי ולקשר בין דברים שנלמדו.
 5. הצעת החלוקה של ועדת פיל (1937) העידה על שינוי במדיניות של בריטניה כלפי התנועה הציונית לעומת המדיניות שבאה לידי ביטוי בהצהרת בלפור (1917).
- הסבר קביעה זו.**

הסבר מדוע למרות זאת תמכו ראשי היישוב היהודי בהצעת החלוקה של ועדת פיל.

מטלות השאלה

1. הסבר הקביעה המופיעה בפתיח לשאלה.
2. הסבר תמיכתם של ראשי היישוב היהודי בהצעת החלוקה

מה נדרש מן התלמיד?

ידע

הצהרת בלפור, הצעת החלוקה, ועדת פיל, המדיניות הבריטית בתקופת המנדט, תגובת היישוב להצעת החלוקה.

מושגים:

מדיניות, שינוי במדיניות.

מיומנויות

1. זיהוי השוואה בפתיח לשאלה

2. עריכת השוואה

3. הצגת עמדות שונות בוויכוח

4. ציר זמן

תשובות אפשריות לשאלה

הסבר את הקביעה כי הצעת החלוקה של ועדת פיל העידה על שינוי במדיניות של בריטניה כלפי התנועה הציונית לעומת המדיניות שבאה לידי ביטוי בהצהרת בלפור

ההסבר :

—ההצעה של ועדת פיל לחלק את ארץ-ישראל לשתי מדינות — יהודית וערבית, סימנה שינוי במדיניות, כי הצהרת בלפור הכירה בזכותם הלאומית של היהודים בלבד על ארץ-ישראל. / כי הצהרת בלפור דרשה שלא ייפגעו זכויותיהם של העדות הלא-יהודיות, אך לא הכירה בזכויותיהם הלאומיות. —הצהרת בלפור מתייחסת לא"י כמכלול, וועדת פיל מוציאה את ירושלים מהבית הלאומי.

הסבר מדוע למרות זאת תמכו ראשי היישוב בהצעת החלוקה

ההסבר

בגלל ההכרה שיש הזדמנות בלתי חוזרת להקים מדינה / הערכה שמדובר ברע במיעוטו : (לאחר שנים של ציפייה) לפחות תהיה מדינה כלשהי / על רקע המצב המתוח באירופה, תוכל המדינה לקלוט את היהודים. / שטחה של המדינה יוכל להתרחב בעתיד / הקמת המדינה תאפשר פיתוח צבא עצמי. —קבלת הצעת החלוקה תאפשר סיום הסכסוך עם הערבים. ---ליהודים ניתנו שטחים פוריים/ יציאה לים

(השיבה לציון, עמ' 104, 232-233)

שימו לב

*בשאלה זו תלמידים ערכו השוואה בין הצהרת בלפור לבין הספר הלבן השלישי והסבירו את השינוי במדיניות, לעומת הנדרש בשאלה להסביר את השינוי בוועידת פיל.

המלצה למורה

1. חשוב לשים דגש על ציר הזמן בנושא המדיניות הבריטית לאורך השנים מהצהרת בלפור ועד לספר הלבן השלישי, תוך התייחסות לשינוי שחל גם בוועידת פיל.
2. חשוב לשים לב להבדל בין תוכן הספר הלבן השלישי לבין התוכן של הצעת ועדת פיל. כשמסבירים שינוי או תהליך בין שני מסמכים צריך להתייחס לתוכן של שניהם ולאחר מכן לשינוי.

6. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה (1939) התלבט היישוב היהודי בדילמה, כיצד יש לנהוג כלפי השלטון הבריטי בארץ.

הסבר את שתי העמדות בדילמה זו.

הצג פעולה אחת שנקטה כדי לממש כל אחת מן העמדות (סך הכול – שתי פעולות).

מטלות השאלה

הסבר שתי עמדות בדילמת שיתוף או מאבק בשלטון הבריטי, עם פרוץ מלחמת העולם השנייה. הצגת שתי פעולות שבאו לממש כל אחת מהעמדות בדילמה הנ"ל.

מה נדרש מן התלמיד?

1. ידע:

היישוב בארץ בתקופת מלחמת העולם השנייה.

מושגים:

דילמה.

מיומנויות:

1. הצגת דילמה על שני צדדיה דורשת הצגת העמדה ונימוקה.

תשובות אפשריות לשאלה

1. הסבר את העמדות בדילמה זו.

שתי עמדות (ציון העמדה ונימוקה)

עמדה א':

יש לעצור את הלחימה בבריטים / לשתף פעולה עימם, כדי לסייע להם במלחמה נגד הגרמנים / כיוון שהגרמנים הם האויב המשותף/העיקרי/מאבק בבריטים עלול להחליש את בריטניה ולעכב את הצלת מיליוני היהודים / שיתוף הפעולה יאפשר ליישוב היהודי מגוון רחב יותר של פעולות למען הצלת יהודי אירופה / שיתוף הפעולה יכול להביא לביטול הספר הלבן לאחר המלחמה.

מכיוון שיש סכנה לפלישת הגרמנים לארץ/ איום קיומי על הארץ

עמדה ב':

יש להמשיך ולפעול נגד בריטניה מכיוון שהספר הלבן לא בוטל / השלטון הבריטי אינו מאפשר עלייה והתיישבות חופשית בארץ–ישראל / הפסקת פעולות ההתנגדות לבריטים תחבל בסיכויים להקים מדינה יהודית. עכשיו זמן טוב להילחם בבריטים כי הם מרוכזים במלחמה בנאצים/ חלשים כי נלחמים באירופה.

הצג פעולה אחת שננקטה כדי לממש כל אחת מן העמדות

פעולות שמבטאות את העמדה שיש לשתף פעולה

- יהודים מארץ-ישראל התנדבו לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה / נשים התנדבו לצבא הבריטי וגויסו בעיקר לחיל העזר לנשים, שם מילאו תפקידים לא קרביים. / התנדבות לתחומים רבים של לחימה ותמיכת לחימה: הנדסה, תובלה, תחזוקה, רפואה, ביצורים והגנה, חיל האוויר וחיל התותחנים.
- הקמת יחידה צבאית נפרדת בעבור המתנדבים היהודים מארץ-ישראל (הבריגדה) / הבריגדה השתתפה בכיבוש צפון איטליה.
- הקמת הפלמ"ח, שהיה כוח צבאי סדיר של ההגנה, שהבריטים הכירו בו / שתפקידו היה להתכונן להגנה על היישוב היהודי במקרה של כיבוש גרמני / בינתיים סייע לבריטים במלחמה נגד האויב הגרמני. / כ"ג יורדי הסירה שהיו קבוצת לוחמי פלמ"ח שהתמחו בימאות ויצאו לפעולות חבלה בלבנון.
- צנחנים יהודים וצנחניות מארץ-ישראל שהתנדבו לצבא הבריטי שהצניח אותם באירופה (כדי לסייע בהשגת מידע מודיעיני).
- שיגור יחידת קומנדו לחבל בבתי הזיקוק בעיראק / פעילות מבצעית של האצ"ל בעירק.
- תכנית מצדה על הכרמל, למקרה של פלישת הגרמנים לארץ.

פעולות שמבטאות את העמדה שיש להיאבק בבריטים

- העפלה, תוך כדי מאבק בבריטים שניסו למנוע את כניסתם של העולים בכל דרך אפשרית.
- בלילה אחד הוקמו (7) יישובים חדשים / במהלך המלחמה הוקמו (למעלה מ-50) יישובים ברחבי הארץ / נרכשו קרקעות והוקמו (שבעה) יישובים בצפון ובדרום הארץ / הקמת (שלוש) נקודות חדשות בנגב.
- הקמת הלח"י במטרה להיאבק בבריטים.
- לוחמי הלח"י התנקשו באנשי ממשל בריטי / לוחמי הלח"י ביצעו פעולות טרור נגד הבריטים / מ-1944 מאבק חמוש של האצ"ל בבריטים / לוחמי האצ"ל תקפו מרכזים בריטיים אך נמנעו ככל האפשר מפגיעה בחיי אדם.

שימו לב:

השאלה הזו היא ברמת הסבר, כלומר התלמיד היה צריך לתת שתי עמדות עם נימוק. חלק מהתלמידים רק ציינו את העמדה בלי הנימוק שלה.

המלצה למורה

שאלה זו מהווה הזדמנות טובה להצגת דילמה בצורה נכונה, לכל דילמה שני צדדים (מצד אחד - מצד שני). על כל אחד מצדי הדילמה להיות מוצג ומנומק/הצגה ונימוק.

פרק שני

7. מלחמת העולם הראשונה

א. בנספח לשאלה זו מוצגות שתי קריקטורות. בקריקטורות אלה יש התייחסות לגורמים שהביאו לפרוץ מלחמת העולם הראשונה (1914), ובאמצעותן הביעו היוצרים ביקורת פוליטית.

ציין את הגורם למלחמה שיש אליו התייחסות בקריקטורה א', וציין את הגורם למלחמה שיש אליו התייחסות בקריקטורה ב'. (סך הכול — שני גורמים).

על פי מה שלמדת, הצג כל אחד מן הגורמים האלה (סך הכול — שני גורמים).

הסבר כיצד הביקורת שהביע היוצר באה לידי ביטוי באחת מן הקריקטורות (בתשובתך היעזר ברכיב אחד לפחות).

ב. **על פי מה שלמדת, הסבר את הקושי המיוחד שנוצר לראשונה לחיילים היהודים במלחמת העולם הראשונה.**

מטלות השאלה:

- סעיף א':** 1. ציון (שם) הגורם למלחמה שעולה מכל קריקטורה.
2. הצגת הגורם שעולה מכל קריקטורה.
3. הסבר כיצד הביקורת שהביע היוצר באה לידי ביטוי באחת מן הקריקטורות
- סעיף ב':** 1. הסבר קושי מיוחד שנוצר ליהודים במלחמת העולם הראשונה.

מה נדרש מן התלמיד?

סעיף א'

ידע - גורמים למלחמת העולם הראשונה.

מושגים:

קריקטורה, ביקורת פוליטית, גורמים.

מיומנויות-

1. ניתוח טקסט חזותי

היכולת להבחין בגורם למלחמה העולה מן הקריקטורה על ידי התבוננות בפרטים הקטנים שבכל קריקטורה. הבנת התמונה כולה והבנת הרכיבים הבודדים המרכיבים את הקריקטורה, על מנת שיהיה ניתן להסביר

כיצד הביקורת שהביע היוצר באה לידי ביטוי בקריקטורה.

2. ניתוח קריקטורה

להבין משמעות של טקסט חזותי כקריקטורה/ טקסט חזותי המביע לעג וביקורת.

3. הבנת המילה 'ביקורת' - על מנת לכתוב ביקורת הבאה לידי ביטוי בקריקטורה.

4. פיצוח נכון של הפתיח לשאלה.

סעיף ב'

ידע - היהודים במלחמת העולם הראשונה.

מיומנויות - היכולת לחבר בין מציאות התקופה (גיוס יהודים לצבא גם במדינות ההסכמה וגם במדינות המרכז) לבין הקושי המיוחד שנוצר מכך.

תשובות אפשריות לשאלה:

ציין והצג את הגורם למלחמה הבא לידי ביטוי בקריקטורה א

מערכת הבריתות: הסכמים ובריתות מפצלים את אירופה לשני גושים של מדינות יריבות, וגוררים את המדינות למלחמה.

הסבר כיצד באה לידי ביטוי הביקורת בקריקטורה

— הדמויות השונות, שמייצגות את מעצמות אירופה מאיימות זו על זו / רגע לפני אלימות כוללת / נראות תופסות ידיים זו לזו וקשה להתנתק, ולכן מערכת הבריתות בעייתית.

— התמונה הכללית העולה היא של אלימות ולא של הגנה כיוון שתנועת הידיים היא תנועה של הכאה / אגרופים מונפים, ולכן מערכת הבריתות בעייתית/ גורמת לאלימות.

— על פי הכיתוב, אפשר להבין שמעצמות אירופה הן כמו מגדל קלפים שיקרוס ברגע שמדינה אחת תותקף / אם רק אוסטריה תתקוף את סרביה, אז כולן ייפלו זו אחר זו, ולכן מערכת הבריתות בעייתית/ גורמת לאלימות.

ציין והצג את הגורם למלחמה שמופיע בקריקטורה ב'

אימפריאליזם: מעצמות אירופיות כובשות אזורים שמעבר לים ומקימות בהם קולוניות.

הסבר כיצד באה לידי ביטוי הביקורת בקריקטורה

הדמות שמייצגת את אירופה ומנסה להשתלט על אפריקה בעלת ידיים גדולות במיוחד / פנים מרושעות: מייצגת חמדנות / ניצול / רצון להשתלט.

הכיתוב "שדות זהב" רומז שהרצון להשתלטות נובע מאפשרות לרווח כלכלי ולא מרצון להיטיב עם התושבים הילידים.

— הריחוק בין הפנים לידיים ממחיש את הריחוק בין אירופה לאפריקה ומדגיש את החמדנות / שלטונות / גריפת רווחים משולחן הרולטה.

ב. הסבר קושי מיוחד שנוצר ליהודים במלחמת העולם הראשונה

עם פרוץ המלחמה נקראו היהודים להתגייס לצבא של המדינה שבה חיו. כך היו לוחמים יהודים גם בצבאותיהן של מדינות ההסכמה וגם בצבאותיהן של מדינות המרכז, כשהם נאלצים להילחם זה בזה.

שימו לב:

בסעיף א' :

* היו תלמידים שכתבו על רצח יורש העצר במקום על מערכת הבריתות בקריקטורה א'. כלומר התייחסו רק לרכיב קטן מהקריקטורה במקום להתייחס לקריקטורה כולה.

* היו תלמידים שכתבו על מרוץ החימוש במקום המרוץ האימפריאלי בקריקטורה ב'.

* התלמידים נדרשו לציין את שם הגורם וגם להציג את הגורם. היו תלמידים שדילגו על שלב הציין, ורק הציגו את הגורם.

* התלמידים היו צריכים להסביר כיצד הביקורת שהביע היוצר באה לידי ביטוי באחת מן הקריקטורות. היו תלמידים שלא הבינו את משמעות המילה 'ביקורת' ורק כתבו את מה שהם רואים בתמונה.

* בשאלות מקור חזותי, התלמידים נדרשים להתייחס לרכיבים שמופיעים במפורש במקור החזותי. היו תלמידים שכתבו את הרעיון בכלליות אך לא התייחסו כלל לרכיבים מתוך המקור החזותי.
סעיף ב' :

התלמיד נדרש להסביר קושי מיוחד של היהודים במלחמה. כיון שזו שאלת הסבר ולא שאלת הצג, התלמיד נדרש להציג את הקושי ולהסביר את מקורו. כלומר התלמיד נדרש לכתוב שהקושי הוא שיהודים נאלצו להילחם זה בזה, ולהסביר את המקור לקושי בכך שהיהודים נאלצו להתגייס גם לצבאות של מדינות ההסכמה וגם לצבאות של מדינות המרכז. היו תלמידים שכתבו את הקושי, אך לא התייחסו לכך שהיהודים נאלצו להתגייס לצבאות של מדינות ההסכמה ולצבאות של מדינות המרכז.

המלצה למורה

סעיף א'

1. לתרגל קריאה והבנה של פתיח השאלה.

2. לתרגל הסתכלות כללית על המקור החזותי והבנת המשמעות שלו עוד לפני ההתייחסות למטלות השאלה.

3. לתרגל ניתוח מקור חזותי תוך התמקדות בקישור בין הנדרש לבין רכיבים ספציפיים מתוך המקור החזותי.

4. להדגיש לתלמידים שכשמבקשים מהם להתייחס לגורם/תחושה/תוצאה שבאה לידי ביטוי בקריקטורה, הם צריכים להתייחס למה שעולה מתוך הקריקטורה כולה, ולא להתייחס למשהו קטן וממנו ללמוד על המשמעות כולה.

5. יש להדגיש שוב ושוב לתלמידים לכתוב תמיד מה הם רואים במקור החזותי, ומה הם מבינים/לומדים ממנו בהתאם לנשאל בשאלה. במקרה זה היה צורך להתייחס לרכיבים מתוך הקריקטורה, ולהסביר את הביקורת העולה מהם.

6. לתרגל כתיבת תשובות נפרדות לפי מילות ההוראה בשאלה. במקרה זה היה צורך לכתוב גם את ציון הגורם וגם את הצגתו, וחשוב לתרגל זאת עם התלמידים על מנת שלא ידלגו על חלק מהתשובה.

7. חשוב מאד להדגיש לתלמידים ללמוד את כל החומר הנדרש, כיון שלפעמים הם צריכים להתייחס לגורם/אירוע/ תוצאה ספציפיים, ואם הם למדו רק חלק מחומר חסר להם הידע הנדרש לצורך כתיבת התשובה. בשאלה זו ישנם תלמידים שכתבו גורמים אחרים של מלחמת העולם הראשונה והיה נראה שהם למדו רק חלק מהגורמים שהופיעו במונח ולכן טעו.

8. במסגרת ניתוח טקסט חזותי, חשוב ללמד גם מיומנות של ניתוח קריקטורה כטקסט חזותי המביע בקורת /לעג
סעיף ב':
1. לתרגל כתיבה ברמת "הסבר", שבה נדרש גם להציג את התשובה וגם להסביר את המקור לכך.

8. הסכם השלום עם מצרים

- א. בנספח לשאלה זו מוצגים שני מקורות חזותיים שהתפרסמו בעיתון מעריב בשבוע של החתימה על הסכם השלום עם מצרים בתאריך 26/3/1979.
משני מקורות אלה אפשר ללמוד על הלכי רוח (תחושות) מנוגדים שרווחו בעם מיד לאחר החתימה על הסכם שלום זה.
ציין מהו הלך הרוח שעולה מכל מקור, **והסבר** כיצד הוא בא לידי ביטוי בכל אחד מהם (בתשובתך היעזר ברכיב אחת לפחות בכל אחד מן המקורות).
על פי מה שלמדת, ציין ויתור אחד שנדרש מישראל בהסכם השלום עם מצרים.
על פי מה שלמדת הצג סיבה אחת לתמיכה הציבורית הנרחבת בהסכם שלום זה.
ב. **הצג** מניע אחד של מצרים לחתום על הסכם השלום.
הצג את ההשפעה של החתימה על הסכם השלום על החברה המצרית או על מעמדה של מצרים בעולם הערבי.

מטלות השאלה:

סעיף א':

1. ציון הלכי רוח מנוגדים שעולים מן המקורות החזותיים.
 2. הסבר כיצד כל הלך רוח בא לידי ביטוי באחד מן המקורות החזותיים.
 3. ציון ויתור שנדרש מישראל.
 4. הצגת סיבה לתמיכה ציבורית רחבה בהסכם השלום.
- סעיף ב': הצגת המניע של מצרים לחתום על הסכם השלום.
הצגת ההשפעה של הסכם השלום על החברה המצרית או על מעמדה של מצרים בעולם הערבי.

מה נדרש מן התלמיד?

סעיף א':

- ידע - הסכם השלום עם מצרים, תוכן ההסכם ומשמעותו.
מושגים: מקור חזותי, הלך רוח/תחושה, ניגוד.

מיומנויות :

1. הכרת המילים - הלך רוח, תחושה.

2.. הבנת המילה 'מנוגדות' על מנת לתת תחושות מנוגדות ולא מקבילות.

3. ניתוח טקסט חזותי

היכולת להבחין בתחושה העולה מהתמונה על ידי התבוננות בפרטים הקטנים שבכל תמונה. הבנת התמונה כולה והבנת הרכיבים הבודדים המרכיבים את התמונה.

4. פיצוח נכון של הפתיח לשאלה.

סעיף ב'

ידע - המניעים לחתימה על ההסכם, היחס להסכם בחברה הישראלית/ במצרים/ במדינות ערב.

מושגים : מניע, השפעה.

תשובות אפשריות לשאלה :

א. ציין מהו הלך הרוח שאפשר ללמוד מן המקור החזותי והסבר כיצד הוא בא לידי ביטוי :

הלך רוח אופטימי/שמחה/עידוד/תמיכה/גאווה/אופוריה/אחדות : בא לידי ביטוי במילה שלום, שכתובה בשלוש שפות / שמשולבות זו בזו / שכתובה בגדול / שכתובה בעמוד הראשון של העיתון / שכתובה בצבע בהיר / ירוק שהוא צבע של צמיחה.

הלך רוח פסימי/סקפטי/אי-אמון/סיכון/פחד/הסתייגות : בא לידי ביטוי בהליכתו של בגין על חבל דק / מעל תהום פעורה / בגין מנותק ונמצא מעל העננים / בגין הולך אל הלא נודע / בהמשך אין אחיזה של החבל ולכן הוא יכול ליפול / החבל לא אחיד, יש בו קשרים / החבל עשוי להיפתח וזה מלמד על אי-יציבות / בגין אוחז בהסכם מנייר בלבד בעודו מהלך על חבל דק / בגין הולך לבדו — נתפס כוויתור חד צדדי / העורבים השחורים, שמסמלים בתרבות שלנו רוע, אומרים שלום עכשיו.

ציין ויתור שנדרש מישראל :

— ויתור על חצי האי סיני / פינוי יישובים / פינוי ימית / פינוי חבל ימית.

— מתן אוטונומיה לפלסטינים.

הסיבה לתמיכה ציבורית רחבה בהסכם השלום

— ראו בהסכם פתח להסכמי שלום נוספים עם מדינות ערב נוספות.

— הכרה על ידי מדינה ערבית חשובה/גדולה.

— ההסכם ימנע מלחמה נוספת עם מצרים.

— בגלל האבדות הכבדות שמצרים הסבה לישראל במלחמת יו"כ.

— הסכם השלום מממש את השאיפה לשלום.

— חצי האי סיני לא נתפס בעיני רבים בחלק מארץ-ישראל ההיסטורית.

ב. הצג מניע של מצרים לחתום על הסכם השלום

— ניסיון לייצב את השלטון (על רקע משבר כלכלי עמוק) באמצעות הרגעת הרוחות בגבולות.

— ניסיון להתקרב לארצות הברית, באמצעות חתימה על הסכם שלום.

— מצרים הבינה שלא תוכל להביס את מדינת ישראל.

קבלת חצי האי סיני.

הצג את ההשפעה של הסכם השלום על החברה המצרית או על מעמדה של מצרים בעולם הערבי :

פילוג פנימי בחברה המצרית : רבים מאזרחי מצרים התנגדו להסכם / שר החוץ התפטר / סאדאת נרצח בידי מתנגדיו כשנתיים לאחר חתימת ההסכם.

התרגשות/שמחה, על רקע קבלת חצי האי-סיני / סיום המלחמה עם ישראל.

מצרים שילמה מחיר ביחסי החוץ שלה עם העולם הערבי / גורשה מן " ליגה הערבית" / מדינות ערב ראו בה בוגדת.

שימו לב

בסעיף א' :

* היו תלמידים שלא הכירו את המושג 'הלך רוח' או 'תחושה' וכתבו רק : בעד/נגד/טוב/רע.

* היו תלמידים שלא שמו לב שצריך לתת הלכי רוח מנוגדים וכתבו הלכי רוח דומים על שני המקורות החזותיים.

* התלמידים היו צריכים להסביר כיצד הלך הרוח שכתבו בא לידי ביטוי במקור החזותי. יש לשים לב להתייחס רק לרכיבים שמופיעים במפורש במקור החזותי.

בסעיף ב'

* התלמידים נדרשו להציג מניע של מצרים לחתום על הסכם השלום, ולא של מדינות אחרות.

* התלמידים נדרשו להציג את השפעת הסכם השלום על החברה המצרית או על מעמדה של מצרים בעולם הערבי. יש תלמידים שלא התייחסו להשפעה אלא לתמונת מצב נוכחית בזמן ההסכם.

המלצה למורה

1. לתרגל קריאה והבנה של פתיח השאלה - זה מסייע בהבנת המטלות והקשרן לנושא הנשאל.

2. לתרגל הסתכלות כללית על המקור החזותי והבנת המשמעות של המקור החזותי עוד לפני ההתייחסות למטלות השאלה. (מה אני רואה, מה אני מבין) יש להדגיש לתלמידים לכתוב תמיד מה הם רואים במקור החזותי, ומה הם לומדים ממנו בהתאם לנשאל בשאלה. במקרה זה היה צורך להתייחס להלך הרוח הנלמד מהמקור החזותי, ולכתוב את הרכיבים שמהם ניתן לראות הלך רוח זה.

3. לתרגל עם התלמידים שאלות עם מגוון של מילים חשובות שיכולות להופיע בבחינה, כמו : הלך רוח, תחושות וכד'.

4. לתרגל ניתוח מקור חזותי תוך התמקדות בקישור בין הנדרש לבין רכיבים ספציפיים מתוך המקור החזותי.

5. להדגיש לתלמיד שכשמבקשים ממנו הלכי רוח מנוגדים, עליו לתת הלכי רוח הפוכים.

פרק שלישי

9. מיד עם עלייתם של הנאצים לשלטון (1933), הם החלו לפעול בדרכים שונות כדי לבודד את היהודים מן החברה.

ציין והצג שתי דרכים שונות שנקטו הנאצים כדי לממש מטרה זו.
הסבר את השינוי שחל במעמד היהודים בגרמניה בשנת 1935 (עם חקיקת חוקי נירנברג)
 באמצעות סעיף אחד מחוקי נירנברג.

מטלות השאלה

1. ציין והצג שתי דרכים שנקטו הנאצים במטרה לבודד את היהודים.
2. הסבר את השינוי שחל במעמד יהודי גרמניה עם חקיקת חוקי נירנברג ע"י הדגמת סעיף אחד מהחוקים.

מה נדרש מן התלמיד?

ידע

עליית הנאצים לשלטון/ המדיניות הנאצית נגד יהודי גרמניה/ חקיקה/ טרור/ תעמולה/ חוקי נירנברג

מושגים:

מטרות, שינוי במעמד החוקי.

מיומנויות:

1. התמצאות בציר הזמן- מיד עם עליית הנאצים לשלטון
2. הצגת שינוי
 התלמיד נדרש להסביר על ידי הצגת השינוי - מה היה לפני חקיקת החוקים ומה מעמדם לאחר חקיקת החוקים.
 יכולת השוואה בין מה שהיה לפני נקיטת הצעדים/ חקיקת חוקי נירנברג ומה השתנה בעקבות הצעדים והחוקים.

תשובות אפשריות לשאלה

ציין והצג שתי דרכים שבהן נקטו הנאצים כדי לבודד את היהודים מן החברה

הצגת שתי דרכים

- הקמת משרד מיוחד לענייני תעמולה / כל העיתונים / היצירות האומנותיות היו חייבים לקבל את אישור המשרד לענייני תעמולה / הפצת אידאולוגיה אנטישמית בסרטי קולנוע / בעיתונות / ברדיו.
- כל תכניות הלימוד נבנו מחדש על פי האידאולוגיה הנאצית.
- חרם ה-1 באפריל: הכרזת חרם כלכלי על יהודי גרמניה.
- שרפת ספרים של יהודים ומתנגדי שלטון.
- צנזורה על יצירות של אמנים יהודיים.

- חוק החזרת הפקידות המקצועית על כנה, שבמסגרתו סולקו עובדי מדינה יהודים ממשותיהם.
- איסור שחיטה כשרה.
- הגבלת מספר התלמידים היהודים באוניברסיטאות
- (תחילת) אריזציה בה הועבר הריכוז לידיים אריות.
- סימון האות J בדרכון / הוספת שם יהודי.
- אסור להיכנס לתיאטרון / ספסלים נפרדים / בתי קפה / קרונות נפרדים ברכבת.
- (חורבן וגבורה, עמ' 28-35)

הסבר את השינוי שחל במעמד היהודים בשנת 1935 עם קבלת חוקי נירנברג. באמצעות סעיף מחוקי נירנברג
אפליית היהודים / בידוד היהודים מן החברה הגרמנית / ביטול האמנציפציה, קיבלו לראשונה מעמד חוקי בשנת 1935, הדבר בא לידי ביטוי באמצעות:

- הסעיף שיהודי לא יכול להיות אזרח גרמניה / אין לו זכויות שיש לכל אזרח.
- הסעיף שליהודי אסור להניף את דגל הרייך/ אינו חלק מן הרייך באופן רשמי.
- איסור נישואים בין יהודים לגרמנים.
- ניסוח מחדש להגדרת מיהו יהודי.
- איסור העסקת עוזרת בית גרמניה מתחת לגיל 45

(חורבן וגבורה, עמ' 31-35)

שימו לב:

- *התלמיד נדרש להתייחס לחוקים שנחקקו כדי לבדוד את היהודים. חלק מהתלמידים כתבו על מחנות ההשמדה ובורות הירי.
- *התלמידים נדרשו להציג חוק מחוקי נירנברג ולהסביר במה הוא שינה את מעמדם של היהודים. היו תלמידים שרק הציגו את החוק ולא חיברו לשינוי במעמד היהודים.
- *היו תלמידים שהתבלבלו בין חוקי נירנברג לחוקים אחרים/ לצעדים שנקטו הגרמנים ואינם חוקים.

המלצה למורה

1. בהוראת נושא יהדות גרמניה חשוב שהמורה ייתן מבט-על למה שהיה לפני עליית היטלר לשלטון ואז יראה את תהליך השינוי ההדרגתי.
 2. בסיום הנושא חשוב לתרגל עם התלמידים ציר זמן - מה קורה איפה ומתי.
10. **ציין** מה אפיין את הלחימה של היישוב היהודי המאורגן בארבעת החודשים הראשונים של מלחמת העצמאות.
- הצג** סיבה אחת להחלטה של הנהגת היישוב לשנות את דרך (שיטת) הלחימה בחודש מארס 1948.
- ציין** את דרך הלחימה שהונהגה לראשונה במבצע נחשון.
- הסבר** כיצד סייע מבצע זה לשפר את מצבו של היישוב היהודי עוד לפני עזיבת הבריטים.

מטלות השאלה

1. ציון מאפיין של המלחמה בארבעת החודשים הראשונים.
2. הצגת סיבה אחת להחלטה על השינוי בדרך הלחימה.
3. ציון דרך הלחימה במבצע נחשון.
4. הסבר כיצד דרך הלחימה במבצע נחשון סייעה בשיפור מצב הישוב היהודי לפני עזיבת הבריטים.

מה נדרש מהתלמיד?

1. ידע : מהלך/מאפיינים של מלחמת השחרור. מבצע נחשון מושגים : מאפיינים,
 2. מיומנויות : שליטה בציר הזמן של המלחמה.
- הבנה והבחנה בין המלחמה לבין מבצע בודד - מבצע נחשון

תשובות אפשריות לשאלה

ציון מה אפיין את הלחימה של היישוב היהודי בארבעת החודשים הראשונים של מלחמת העצמאות

המאפיין

מגננה.

הצג סיבה להחלטה של היישוב היהודי המאורגן לשנות את אופי הלחימה במארכ 1948

סיבה אחת

- היישוב היהודי ספג אבדות רבות / שיירות הותקפו / היישובים התקשו להגן על עצמם / שכונות מעורבות ויישובים מבודדים סבלו מהתקפות / יישובים רבים נעתקו / ירושלים נותקה.
- ארה"ב החלה לסגת מתמיכתה בתכנית החלוקה.
- היערכות הבריטים לפינויים מהארץ אפשרה חופש פעולה רב יותר / הבריטים השגו פחות על פעילות המחתרות / התאפשרה קניית נשק / ייצור עצמי של נשק.
- הרצון ליצור רצף טריטוריאלי יהודי בשטחים שנועדו למדינה היהודית.
- הרצון לשלוט על אזורי מפתח בעלי חשיבות אסטרטגית.

ציון את דרך הלחימה שהונהגה לראשונה במבצע נחשון

אופי הלחימה

— מתקפה

— כיבוש של שטח ולא פעולה נקודתית

— לחימה מרוכזת.

— ריכוז כוחות בירושלים.

— השתלטות כמעט על כל הדרך לירושלים.

הסבר כיצד סייע מבצע זה לשפר את מצבו של היישוב היהודי עוד בטרם עזיבת הבריטים

ההסבר

- (כי) ירושלים הנצורה קבלה אספקה מהשיירות.
- (כי) נפתחה כמעט כל הדרך לירושלים.
- (כי) נכבשו שכונות בתוך ירושלים.

(השיבה לציון, עמ' 287-294)

שימו לב:

- *.היו תלמידים שהתייחסו לתוכנית ד' ולא למבצע נחשון.
- *היו תלמידים שהתייחסו לתקופה הראשונה לעומת התקופה השנייה ולא לארבעת חודשי הלחימה הראשונים.
- *היו תלמידים שתארו את מבצע נחשון ולא התייחסו למאפיין של הלחימה.

המלצה למורה

- 1.חשוב בהוראת הנושא להראות שבשלב הראשון של הלחימה יש שני חלקים - לפני תכנית ד' ולאחריה.
- 2.חשוב לעבוד עם תלמידים על ציר זמן.
- 3.חשוב לעבוד עם התלמידים על פיצוח שאלות כדי שלא ידלגו על חלק ממטלות השאלה.

9. קטע א':

בחודש אפריל 1943 בגטו ורשה מרדו לוחמים יהודים בכוחות הגרמניים. שני ארגונים יהודיים השתתפו במרד: האחד היה

אצ"י — ארגון צבאי יהודי, שהחברים בו היו חסידיו של ז'בוטינסקי: הרוויזיוניסטים ואנשי בית"ר [בארץ-ישראל זוהו הרוויזיוניסטים עם ארגון האצ"ל]. האחר היה אי"ל — ארגון יהודי לוחם, ובו היו חברים מכל הקבוצות הפוליטיות האחרות [רובן ציוניות - סוציאליסטיות].

מדוע לא התאחדו שני הארגונים האלה שלחמו למען אותה המטרה — התקוממות נגד המכונה הרצחנית של הגרמנים?

לשם השוואה, בוילנה הצליחו כל הקבוצות הפוליטיות להתאחד לאחר הכיבוש הגרמני. ביוני 1941 נכנס הצבא הגרמני לוילנה [...]. עד אמצע דצמבר 1941 טבחו הגרמנים ביותר ממחצית מתושביה היהודים של וילנה באתר ההשמדה בפונאר. מנהיגי תנועות הנוער בוילנה ראו ברציחות ההמוניות האלה חלק ממערכה גרמנית מתוכננת להשמדת היהודים, ולכן החליטו להקים ארגון התנגדות יהודי מאוחד בגטו וילנה. [...] ההלם מהטבח בפונאר סילק את המחיצות האידאולוגיות [...] שהפרידו בין הקבוצות הפוליטיות בגטו וילנה, ומיקד את תשומת ליבם של מנהיגי תנועות הנוער שם במטרות המידיות של התנגדות מזוינת במסגרת ארגונית משותפת [...].

לעומת זאת, עם הכיבוש הגרמני של ורשה בשנת 1939, רק הרוויזיוניסטים החלו לארגן התנגדות מזוינת. [...] לחברי בית"ר, שהתחנכו לאור האידאולוגיה של ז'בוטינסקי שדגלה במאבק צבאי למען השגת מטרות לאומיות של העם היהודי, הייתה נטייה טבעית לחשוב על התנגדות מזוינת. נוסף לכך, רבים מהם כבר עברו אימונים צבאיים בעבר. תנועות הנוער האחרות בגטו התרכזו בתוכניות תרבות וחינוך ובשירותי רווחה שנועדו לשפר את

התנאים הקשים בגטו. הסברה הרווחת הייתה שלא ייתכן שבוורשה — "מרכז העולם" — ייתכנו רציחות המוניות של יהודים.

רק בעקבות "הגירוש הגדול" מגטו ורשה, שהחל ביולי 1942, החליטו המנהיגים של תנועות הנוער האחרות, אנטק (יצחק) צוקרמן, מרדכי אנילביץ וחבריהם, לייסד ארגון יהודי לוחם, וכך הוקם אי"ל. אולם העוינות כלפי הרוויזיוניסטים מנעה שיתוף פעולה איתם.

(מעובד על פי מ' ארנס, "לא מאוחדים במאבק משותף". בתוך: עיונים בתקומת ישראל, כרך 18, 2008, עמ' 306-289)

קטע ב':

לאחר המלחמה התקבע בזיכרון הסיפור (הנרטיב) שסיפרו חברי אי"ל ששרדו על אודות התפקיד הראשי שהיה לאי"ל במרד. אם בכלל זכה אי"ל לאזכור, הרי ניתן לו תפקיד שולי בלבד. סיפור זה קודם וטופח בישראל, שהשלטון ב-29 השנים הראשונות לקיומה היה בידי מפא"י, מפלגה ציונית סוציאליסטית. כך לדוגמה, במהלך דיון שנערך במאי 1947 על מרד גטו ורשה, אמר יצחק צוקרמן, ממנהיגי ארגון אי"ל:

פנינו אליהם [לרוויזיוניסטים] שיצטרפו אלינו. כדרכם [הם] הפירו משמעת [...] הקבוצה הזאת נלחמה בחירוף נפש [...] אך אנשיה לא החזיקו מעמד, וביום השני לקרב יצאו את הגטו.

ההנהגה היהודית בארץ-ישראל קיבלה את גרסת צוקרמן בנוגע לאירועים בגטו ורשה. תיאורו של צוקרמן שהרוויזיוניסטים היו "מפרי משמעת" תאם את ההאשמות שהושמעו באותה עת נגד הארגון הצבאי הלאומי [אי"ל], בראשות בגין, שבמאבקו נגד השלטון הבריטי בארץ-ישראל סירב לקבל את מרותה של ההנהגה הרשמית, שקראה לריסון ולאיפוק. מנהיגי אי"ל, פאבל פרנקל ולאון רודל, נפלו בקרב [...] הניצולים המעטים מבין לוחמי אי"ל שהגיעו לישראל — לא נשמעו קולותיהם.

(מעובד על פי מ' ארנס, דגלים מעל הגטו — סיפורו של מרד גטו ורשה, הוצאת משכל, 2003, עמ' 18, 214-228)

11. בשנים הראשונות של גטו ורשה נמנעו חברי תנועות הנוער מהתארגנות משותפת למאבק מזוין בגרמנים. לעומת זאת, בגטו וילנה התארגנו חברי תנועות הנוער למאבק משותף בגרמנים זמן קצר לאחר הכיבוש הגרמני.

על פי קטע א', הסבר את הסיבה להבדל בין שני הגטאות בהתארגנות למאבק בגרמנים.

על פי קטע א', ציין את מטרת פעילותם של חברי תנועות הנוער, חוץ מבית"ר, בגטו ורשה בשנים הראשונות לקיום הגטו.

על פי מה שלמדת, ציין ארגון אחר שפעל למען אותה מטרה.

מטלות השאלה:

1. הסבר הסיבה להבדל בהתארגנות למרד בין שני הגטאות בהתאם לקטע א'.
2. ציין מטרת הפעילות של חברי תנועות הנוער בגטו, חוץ מבית"ר.
3. ציין שם של ארגון אחר [ולא תנועת נוער] שפעל למען אותה מטרה.

מה נדרש מן התלמיד?

1. ידע: ארגונים שפעלו בגטאות.

מיומנויות:

1. להתייחס לפתיח של השאלה ולהסביר את ההבדל בין ההתארגנות בגטו ורשה להתנגדות מזוינת לבין ההתארגנות לכך בגטו וילנא. כיון שההוראה היא **הסבר**, נדרש כאן פרוט, ובהצגת ההבדל היה צריך להסביר מה קרה בשני הגטאות.
2. ידע של מטרת פעילות תנועות הנוער בגטו ורשה [חוץ מבית"ר]. לא נדרש כאן שום פרוט כיון שההוראה היא **ציין**.
3. ידע של שם ארגון אחר שפעל בגטו לאותה מטרה- שיפור חיי התושבים בגטו, חינוך, תרבות אך אינו תנועת נוער. לא נדרש כאן שום פרוט כיוון שההוראה היא **ציין**.

תשובות אפשריות לשאלה

הסבר את הסיבה להבדל בין שני הגטאות בהתארגנות למאבק בגרמנים

היהודים בגטו ורשה לא האמינו בתחילה שייתכן רצח שיטתי של יהודים, וודאי שלא במקום מרכזי כמו ורשה, ולכן לא עשו ניסיונות להתארגן למאבק מזוין (מלבד במקרה של חברי בית"ר). לעומת זאת, בוילנא נחשפו היהודים מיד לרצח שיטתי מצד הגרמנים. לפיכך הם הסיקו שלפניהם מערכה מתוכננת של הגרמנים, ושיש צורך מיידי להתארגן להתנגדות מזוינת.

ציין את מטרת פעילותם של חברי תנועות הנוער בגטו ורשה בשנים הראשונות לקיום הגטו

חינוך/ תרבות/ שיפור חייהם של תושבי הגטו.

ציין ארגון אחר שפעל למען אותה מטרה

הנהגה רבנית/ ג'וינט/ יודנראט / ועדי בתים / צנטוס / יס"א

[חורבן וגבורה 144-145, 159-180]

שימו לב:

*היו תלמידים שלא ידעו לכתוב את ההשוואה נכון לא התייחסו לסיבה על פי הקטע: " היהודים בגטו ורשה לא האמינו בתחילה שייתכן רצח שיטתי של יהודים, וודאי שלא במקום מרכזי כמו ורשה, ולכן לא עשו ניסיונות להתארגן למאבק מזוין..." , אלא התייחסו רק לכך שבגטו ורשה רק חניכי בית"ר התארגנו למרד ובגטו וילנא כולם.

*תלמידים התקשו לציין שם של ארגון נוסף שפעל.

המלצה למורה:

1. התייחסות למובאה בשאלה.
2. לתרגל הוצאת מידע מדויק מטקסט מילולי.

3. לתרגל מיומנות ההשוואה.

4. ללמד את פעילות תנועות הנוער בגטו כפעילות ייחודית בכל התחומים.

5. ללמד על ארגונים נוספים בגטו, שפעלו להסדרת החיים.

12. על פי קטע א', **הסבר** מדוע האידאולוגיה של חברי בית"ר (הרוויזיוניסטים) השפיעה על

התארגנותם להתנגדות מזוינת בגטו ורשה כבר בשנת 1939.

על פי מה שלמדת, **הסבר** כיצד אידאולוגיה זו באה לידי ביטוי בקרב אנשי האצ"ל בארץ ישראל, במהלך שנות השלושים או לאחר מלחמת העולם השנייה.

מטלות השאלה

1. הסבר הסיבה להשפעה של האידאולוגיה על ההתארגנות להתנגדות - על פי קטע א'.

2. הסבר (על פי מה שלמד) ביטוי אותה אידאולוגיה בפעילות האצ"ל בשנות ה-30 של המאה ה-20 או לאחר מלחמת העולם השנייה.

מה נדרש מן התלמיד?

ידע: פעילות האצ"ל בשנות ה-30 ולאחר מלחמת העולם השנייה.

מושגים:

אידאולוגיה.

מיומנויות:

1. להסביר על ידי הוצאת מידע מהקטע את הסיבה להשפעה של האידאולוגיה על ההתארגנות להתנגדות.

2. מיומנות ציר הזמן - פעילות האצ"ל בשנות ה-30 ולאחר מלחמת העולם השנייה.

1. הוצאת מידע מקטע - ניתוח מקור מידע.

3. הכרת מיקום פעילות.

תשובות אפשריות לשאלה

הסבר מדוע האידאולוגיה של חברי בית"ר השפיעה על ההתארגנות להתנגדות מזוינת כבר בשנת 1939

חברי בית"ר החזיקו באידאולוגיה שדגלה במאבק צבאי למען השגת מטרות לאומיות של העם היהודי.

הסבר כיצד באה לידי ביטוי אידאולוגיה זו בארץ ישראל בשנות השלושים, או לאחר מלחמת העולם השנייה

הקמת האצ"ל, בגלל התפיסה שההגנה לא מעניקה מענה צבאי.

— תפיסת ה"תגובה" לאחר מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט: יש לפעול בדרכים של כוח / טרור / נקמה, בתגובה לפעולות טרור של הערבים.

— פיצוץ מלון המלך דוד : פעולה חריפה שבה נהרגו אזרחים רבים.

— מאבק רצוף ולא צמוד לאחר פירוק תנועת המרי העברי : המאבק לא היה מוגבל בזמן / בתחום פעילות, ולכן היה חריף יותר מבחינה צבאית. / פריצת כלא עכו / חטיפת חיילים בריטים / מאבק מזוין לגירוש הבריטים מן הארץ בצירוף דוגמה. (השיבה לציון, עמ' 215, 227).

שימו לב

*היו תלמידים שהתקשו בהסבר של ביטוי האידיאולוגיה בפעילות האצ"ל בארץ ישראל. הם כתבו על אירועים אך התקשו להסביר את הביטוי של האידיאולוגיה באירועים, או הפוך - הסבירו את האידיאולוגיה והתקשו לקשר לאירועים.

*היו תלמידים שלא שלטו בציר הזמן של האירועים ונתנו דוגמאות של אירועים שגויים מבחינת ציר הזמן הנדרש בשאלה.

המלצה למורה

1. לתרגל כתיבה בהתאם להוראת **הסבר** בשאלה.

2. ללמד "מבט על" באירועים היסטוריים, השפעות בין רעיונות היסטוריים בהתאם לציר זמן ולמיקום.

3. תרגול ציר זמן ומיקום.

13. הפילוג בין תנועות הנוער בגטו ורשה היה נעוץ בעוינות אידאולוגית.

על פי קטע ב', **הסבר** כיצד השפיעה עוינות זו על עיצוב הסיפור (הנרטיב) של מרד גטו ורשה בישראל לאחר השואה.

על פי מה שלמדנו, **הצג** דוגמה נוספת שממחישה את העוינות בין שני המחנות הפוליטיים לאחר קום המדינה.

מטלות השאלה

הסבר השפעת העוינות האידיאולוגית שהייתה בגטו ורשה על עיצוב הסיפור של המרד, לאחר השואה (על פי הנכתב בקטע)

הצגת דוגמה לעוינות של המחנות הפוליטיים לאחר קום המדינה.

מה נדרש מן התלמיד?

ידע: עוינות בין המחנות הפוליטיים בארץ ישראל.

מושגים:

מחנות פוליטיים, נרטיב.

מיומנויות:

1. הוצאת מידע מטקסט לצורך הסבר ההשפעה של העוינות על עיצוב סיפור המרד לאחר המלחמה.

2. כתיבה מורחבת ברמת הסבר.

3. ידע של דוגמאות / אירועים.

4. התמצאות בציר הזמן.

תשובות אפשריות לשאלה

הסבר כיצד עוינות זו השפיעה על עיצוב הנרטיב על מרד גטו ורשה לאחר השואה
 -הגרסה של חברי אי"ל ששרדו / אנטק צוקרמן על חלקו השולי של אצ"י / היותם של חברי אצ"י גורם בעייתי במרד התקבלה / השתרשה, כיוון שתאמה את האידאולוגיה של המפלגה השלטת / של מפא"י / התאימה לדימוי שהנהגה בישראל ניסתה ליצור לאצ"ל כמפירי משמעת.
הצג דוגמה נוספת שממחישה את העוינות לאחר קום המדינה
 —אלטלנה: חיילי צה"ל ירו על אניית הנשק אלטלנה, לאחר שלוחמי אצ"ל שהיו על סיפונה לא הסכימו למסור את נשקם.
 — טענות על תיעדוף יוצאי ההגנה על פני יוצאי האצ"ל בנשק וציוד.
 — הסיסמא של בן-גוריון הייתה שאין לשבת בממשלה עם תנועת החירות / "בלי חירות ובלי מק"י".
 —אפליה בחינוך ובקבלה לעבודה של יוצאי אצ"ל ולח"י (לדוגמה בג"צ אלדד-שייב).
 —הוויכוח סביב הסכם השילומים: על רקע החתימה של מדינת ישראל על הסכם השילומים עם גרמניה החלה סערה ציבורית שליבו אותה חרות / מנחם בגין / ממשיכי האצ"ל. הממשלה הושוותה ליודנראט / בגין קרא למרי אזרחי / נזרקו אבנים למליאת הכנסת.
 -הנאום של בגין שכינה את דגל הפועלים "סמרטוט אדום"
 — לא הכירו בלח"י עד 1980.

(השיבה לציון, עמ' 328, 389).

שימו לב

*היו תלמידים שהתקשו להסביר את השפעת העוינות וכתבו בקצרה ברמת הצג, ולרוב כתבו רק את החלק הראשון, כלומר רק את הספור של חברי אי"ל ולא הסבירו את ההשפעה של העוינות על הסיפור.
 * קושי בציר הזמן - תלמידים הביאו דוגמאות לפני קום המדינה.

המלצה למורה

1. לתרגל כתיבה ברמת הסבר ופיצוח שאלה.

2. לתרגל אירועים על ציר זמן.

פרק רביעי

14. במרוצת המאה ה־19 פעלו באירופה שתי תנועות אידאולוגיות חדשות: סוציאליזם ולאומיות. בשל אידאולוגיות אלה השתנו פני החברה במדינות רבות שלמדת עליהן. אילו היית חי במאה ה־19, עם איזו תנועה אידאולוגית היית מזדהה? **נמק** את בחירתך על פי עולם הערכים שלך ועל פי מה שלמדת על תנועה זו. על אף הזדהותך עם התנועה שבחרת, האם הייתה לך הסתייגות כלשהי מן התנועה? **נמק** את דברך. **הצג** את החברה האידאולית שהתנועה האחרת (שלא כתבת עליה) שאפה ליצור.

מטלות השאלה

1. בחירת תנועה אידאולוגית.
2. נימוק הבחירה עפ"י עולם ערכים שלו (לב לדעת).
3. נימוק הבחירה עפ"י הנלמד (יישום ידע).
4. נקיטת עמדה ונימוק - האם מסתייג או לא (עמדה ויישום ידע).
5. הצגת האידאולוגיה השנייה בדגש על החברה האידאולית (יישום ידע).

מה נדרש מן התלמיד?

ידע:

הכרת המונחים סוציאליזם, לאומיות.

מושגים:

אידאולוגיה, תנועה, נימוק, ערכים.

מיומנויות:

2. התלמיד נדרש לבחור על-פי עמדותיו האישיות ולנמק את בחירתו.
3. התלמיד נדרש להבין שיש שני צדדים (יתרונות וחסרונות) לכל אידאולוגיה.

תשובות אפשריות לשאלה

אם התלמיד בחר להזדהות עם לאומיות:

התנועה שנבחרה והנימוק ללאומיות על פי עולם הערכים ועל פי מה שנלמד: התלמיד יבסס את תשובתו על ערכים שהוא מאמין בהם, למשל: הזכות של כל עם להגדרה עצמית / ערך החירות / הזכות של העם היהודי לקבל מדינה, ועל מה שלמד על הלאומיות במאה ה-19, למשל: הלאומיות

אפשרה ליהודים לממש את לאומיותם / הלאומיות משמעה הגדרה עצמית לכל עם / הלאומיות הובילה לחירות / שוויון במהפכה הצרפתית/אמריקנית.

הצגת הסתייגות:

התלמיד יכול להציג כל הסתייגות שקשורה לסיכונים שיש בלאומיות, למשל: לאומנות. / פגיעה במיעוטים. הצג את החברה האידאלית שהסוציאליזם שאף ליצור. אם לתלמיד אין הסתייגות, הוא צריך לנמק מדוע אין חסרונות בשיטה זו לדעתו, מבלי לחזור שוב על אותו נימוק שבגללו בחר בתנועה זו.

הצגת החברה האידאלית שסוציאליזם שאף ליצור:

הסוציאליזם שואף להקים חברה שבה אין פערי מעמדות / שבה יש זכויות לעובדים ולפועלים / שהבעלות על אמצעי הייצור בה נמצאת בידי הפרולטריון ושאין בה ניצול. / סוציאליזם אוטופי שואף לביטול תיעוש וחזרה לטבע / סוציאליזם מהפכני שואף לדיקטטורה של הפרולטריון.

אם התלמיד בחר להזדהות עם סוציאליזם:

התנועה שנבחרה והנימוק ללאומיות על פי עולם הערכים ועל פי מה שנלמד: התלמיד יבסס תשובתו על עולם הערכים שהוא מאמין בו, למשל: שוויון / ביטול פערים / צדק כלכלי. ועל מה שלמד, למשל: על התנאים שהובילו ליצירת הסוציאליזם / על האופן שבו הסוציאליזם ביקש לתקן את החברה. האם הייתה לך הסתייגות כלשהי מן הסוציאליזם.

הצגת הסתייגות:

התלמיד יכול להציג כל הסתייגות שקשורה לסיכונים או למחירים שיש בסוציאליזם, למשל, האלימות שכרוכה בשינוי הסדר החברתי / העובדה שצמצום הפערים פוגע בזכות הקניין של בעלי הרכוש / העובדה שהסוציאליזם מתערב בחיי הפרט. אם לתלמיד אין הסתייגות, הוא צריך לנמק מדוע אין חסרונות בשיטה זו לדעתו, מבלי לחזור שוב על אותו נימוק שבגללו בחר בתנועה זו.

הצגת החברה האידאלית שהלאומיות שאפה ליצור:

הלאומיות שואפת להקים מדינות לאום על בסיס מאפיינים משותפים. / שלכל לאום תהיה מדינה ריבונית (מדינה עצמאית בשטח משלה) עם שפה ותרבות לאומית / ושלא תהיה שליטה של אימפריות גדולות על קבוצות לאומיות / לאומיות אתנית –היסטורית קוראת להקמת מדינה המבוססת על מוצא/דת/היסטוריה משותפת / לאומיות ליברלית אזרחית קוראת להקמת מדינה המבוססת על ערכים משותפים.

שימו לב

*תלמידים לא תמיד הפרידו בין הנימוק על-פי עולם הערכים שלהם לבין הנימוק על-פי הנלמד, הם ערבבו בין השניים או התמקדו רק באחד מהם.

*תלמידים לא תמיד הציגו את החברה האידיאלית, אלא הציגו את התנועה השנייה בלי להתמקד במה שהשאלה דורשת.
היו תלמידים שכתבו שאין להם הסתייגות אך לא נימקו. תשובה כזאת לא התקבלה.

המלצה למורה

1. חשוב ללמד את המונחים לאומיות וסוציאליזם בהקשר משותף, כתנועות שצמחו מתוך עקרונות ומאפייני הנאורות ולאחר שאירופה עברה תיעוש ושינויים במבנה החברה. חשוב להדגיש בפני התלמידים ששתי התנועות מנסות לתת מענה למצוקות שנוצרו במאה ה-19, מכיוונים שונים.
2. חשוב ללמד מיומנות של השוואה ולתרגל שאלות רוחב על נושאים.
3. חשוב לתרגל שאלות נקיטת עמדה, במבנה של טיעון ונימוקים.
4. חשוב לוודא עם התלמידים שקראו את כל השאלה לפני שהתחילו לענות ומבינים שיש שני צדדים.

15. הצג שני קשיים שאנשי היישוב החדש נאלצו להתמודד עימם בתקופת העלייה הראשונה.
אילו היית איכר באחת המושבות של בני העלייה הראשונה בשנת תרמ"ח, איזו עמדה היית נוקט בפולמוס השמיטה בנוגע להיתר המכירה? נמק את עמדתך על פי מה שלמדת.
האם נקיטת עמדה זו הייתה גורמת לך צער או קושי כלשהו? נמק את דבריך.

מטלות השאלה

1. הצגת שני קשיים עימם נאלצו להתמודד אנשי היישוב החדש בתקופת העלייה הראשונה.
נקיטת עמדה (חיבור אישי), באיזה החלטה היה תומך.
2. נימוק עפ"י הנלמד (יישום ידע).
3. אמירה לגבי צער או קושי/העדר צער או קושי (גיבוש עמדה), ונימוק אישי/על פי הנלמד (חיבור אישי או יישום ידע).

מה נדרש מן התלמיד?

ידע:

הכרת המונח ישוב ישן, ישוב חדש, פולמוס השמיטה.

מושגים:

פולמוס.

מיומנויות:

נקיטת עמדה בוויכוח/ גיבוש עמדה

התלמיד נדרש להבחין בין הצדדים במחלוקת ולהבין את הטענות של הצדדים וליישם את הידע כדי לנמק.
התלמיד צריך להבין את מורכבות הפולמוס ולראות את היתרונות והחסרונות בכל עמדה.

תשובות אפשריות לשאלה

הצגת שני קשיים :

- השלטון העות'מאני אסר על יהודים לעלות לארץ-ישראל.
 - השלטון העות'מאני אסר על בניית בתים במושבות/אסר רכישת אדמות.
 - ערביי הכפרים התנפלו תדיר על שדות המושבות ופגעו ביבול.
 - בני המושבות היו בדרך כלל חסרי ניסיון בחקלאות ולכן היו ניסיונות כושלים רבים בתחום החקלאות.
 - קשיים של העדה התימנית: עוני קשה / מצוקת דיור / אי-הכרה של העדות בארץ.
 - כספם של המתיישבים אזל במהירות בגלל קניית אדמות.
 - המתיישבים סבלו מעוני קשה.
 - חלקים נרחבים מארץ-ישראל היו מכוסים בביצות.
 - היתושים בביצות הפיצו את קדחת הביצות (מלריה) שהפילה חללים רבים / מחלות.
 - תנאי אקלים קשים.
 - המושבות לא הגיעו לידי עצמאות כלכלית/ לא היו רווחיות.
 - מתחים בין היישוב הישן ליישוב החדש.
 - הקושי הכלכלי לשמור שמיטה.
 - המתח מול פקידי הברון: התנשאות הפקידים / פערים תרבותיים.
 - שלטונות עות'מאניים אסרו על רכישת אדמות/ על הקמת בתים חדשים במושבות
- (על פי המונח "יישוב חדש")

אילו היית איכר, באיזו עמדה היית נוקט? נמק.

• בעד היתר מכירה :

- בזכות היתר המכירה האיכרים יוכלו לשמור על אדמתם / לא להפסיד את כל מה שכבר בנו / לא יגוועו ברעב.
- ההיתר מבוסס על דעה הלכתית מבוססת, המצווה היא דרבן.
- המכירה דומה למכירת חמץ, ומאפשרת לאיכרים לעבד את האדמות ולא להפסיד שכר של שנתיים.
- חשוב לנהוג לפי ההיתר כדי לא לאבד את התמיכה של הברון ופקידיו (שלחצו לקבלת ההיתר).
- מדובר באישור לשנה בלבד.
- אם לא יקבלו היתר, עלולים לעבור על מצוות השמיטה.

• נגד היתר המכירה :

- בשנת שמיטה אין לעבד את האדמה, שכן מדובר באיסור דאורייתא.
- לשיטת הנצי"ב המכירה לא יכולה להפקיע את קדושת הקרקע.
- זו מצווה שלשם קיומה עלו העולים לארץ-ישראל / ערכה של ההתיישבות נובע משמירת המצוות הללו.
- מי שישמור על השמיטה במלואה יקבל סיוע מן הקרן שהקימו רבני היישוב הישן.
- מדובר בתקדים מסוכן שיוביל לביטול מצוות השמיטה גם בעתיד.

האם התמיכה / ההתנגדות, בהיתר המכירה הייתה גורמת לך צער?

התלמיד יכול לענות כל תשובה, ובלבד שינמק אותה, לדוגמה:

—התמיכה בהיתר המכירה הייתה גורמת לי צער, משום שהיה בכך ויתור על קיום מצוות התלויות בארץ—
ישראל.

—התמיכה לא הייתה גורמת לי צער, משום שבמצב בו לא אפשר לשרוד כלכלית, כל השיקולים האחרים
בטלים.

—ההתנגדות להיתר המכירה הייתה גורמת לי צער בגלל האובדן הכלכלי הקשה / התמוטטות כלכלית.

—ההתנגדות להיתר המכירה לא הייתה גורמת לי צער משום שהייתי מאמין שהקב"ה יסייע למי שמתאמץ
לקיים את מצוותיו / זו זכות להתיישר למען קיום מצוות.

-- התמיכה בהיתר מכירה הייתה גורמת לי צער, מכיוון שזה יצר פילוג ומתח בין הישוב הישן לחדש / בין
ספרדים לאשכנזים / מתח בין המשפחות.

(עמ' 76-78 בספר "השיבה לציון")

שימו לב

*תלמידים התבלבלו בניסוח תשובותיהם בין המושגים: פולמוס שמיטה והיתר מכירה. חשוב ללמד את הנושא
באופן כזה שהתלמידים יבינו את הוויכוח/הפולמוס העקרוני ולאחר מכן את הוויכוח על היתר המכירה כפתרון.
*התלמידים היו צריכים לפצח את השאלה ולהבין שלכל צד שהם לא יבחרו יש יתרונות וחסרונות, ובשני
הנימוקים עליהם להשתמש בידע שלמדו/ליישם.

המלצה למורה

1. חשוב ללמד את המונח באופן יסודי ולקשר את הנלמד על 'ישוב ישן וחדש' לנושא 'סוגיות בישוב'.
2. חשוב ללמד את הנושא באופן כזה שהתלמידים יבינו את הוויכוח/הפולמוס העקרוני ולאחר מכן את הוויכוח
על היתר מכירה כפתרון.
3. חשוב ללמד פיצוח שאלה ונימוק עמדה על-פי הנלמד.